

Wkład Aleksandra Kamińskiego w pojmowanie harcerstwa

(Tezy wystąpienia)

1. Aleksander Kamiński stanowi rzadki przypadek człowieka, którego dokonania i osiągnięcia trudno zasufladkować w jedną ściśle określoną dziedzinę. Wywarł on kolosalny wpływ na polską pedagogikę i na harcerstwo, napisał książkę, którą prof. Janusz Tazbir zaliczył **do dwunastu najważniejszych „kamieni milowych polskiej świadomości”** („Kamienie na szaniec”). Przez pierwsze dziesięć lat po wojnie książka ta miała wielki wpływ na postawy ówczesnej młodzieży.

2. A przecież całe jego życie mogło się potoczyć zupełnie inaczej. Niezwykle ciężkie były warunki, w jakich dorastał Kamiński jako młody chłopak. Urodzony w Warszawie w 1903 roku, od trzeciego do osiemnastego roku życia przebywa na obczyźnie, na Ukrainie, najpierw w Kijowie potem w Humaniu. Ojciec umiera, gdy młody Aleksander ma osiem lat. Przez dwa lata chłopiec przebywa w rosyjskim sierocińcu. W 1913 r. kończy czteroklasową szkołę rosyjską, a między 10 a 15 rokiem życia nie uczęszcza do żadnej szkoły, pracuje. Od 1916 r. opiekuje się nim wuj, zamordowany potem w marcu 1920 r. Siedemnastoletni Aleksander zostaje całkowicie sam. To wszystko ma miejsce nie w zwykłych spokojnych latach, ale w czasie gdy na Ukrainie szaleje rewolucja.

3. To, że życie Kamińskiego potoczyło się takimi a nie innymi torami, wynika z jego **własnej siły woli, chęci kształcenia się i samowychowania**, a jest też zasługą opiekującej się chłopcem społeczności polskiej w Humaniu. Szczególne znaczenie miał tu dyrektor szkoły polskiej powstałej w Humaniu w 1918 r. oraz harcerstwo.

4. Doświadczenia kilku lat w Humaniu zostały potem przez Kamińskiego przetworzone w dwie fundamentalne idee kierunkowe jego myślenia o pedagogice: **samowychowanie i zdrowe otoczenie społeczne**. Po przyjeździe Kamińskiego do Polski w lutym 1921 r. „zdrowym otoczeniem społecznym” stała się bursa w Pruszkowie i środowisko harcerskie w tym mieście.

5. W sierpniu 1921 r. osiemnastoletni Kamiński przygotowuje na obozie — kursie instruktorskim referat gawędę pt. „Jak rozumiem harcerstwo i swoją w nim rolę”. Czytamy tam, że niezbędne jest „jasne zrozumienie doniosłości harcerstwa, które mając na celu naprawę obecnych stosunków dąży do tego takimi drogami, że potrafi zainteresować i pociągnąć najróżnorodniejsze charaktery, może być zastosowane wszędzie, w każdym wypadku...”

6. W środowisku instruktorów harcerskich w Pruszkowie Aleksander Kamiński i jego przyjaciel Oskar Żawrocki organizują w latach 1922–1927 cały szereg działań samokształceniowych na własny użytek tych młodych dorosłych, będących instruktorami harcerskimi a zarazem studentami i wychowawcami w pruszkowskich bursach. Formy tych działań to m.in. tzw. „konferencje życia” i publikowanie ręcznie pisanego jednoegzemplarzowego wspólnego czasopisma „Znicz”.

7. W latach XXX tych Aleksander Kamiński stworzył **zuchowy system wychowawczy** do zastosowania do najmłodszej grupie wiekowej członków Związku, a więc wśród zuchów czyli dzieci w wieku 8–11 lat. Używam sformułowania „stworzył”, bo w tej sprawie nie było dobrych wzorców w skautingu, a występujące tam gromady „wilcząt” były nieliczne i mało dynamiczne. Obraz zuchowego systemu wychowawczego zawarty jest w tzw. „trylogii zuchowej” czyli książkach „Antek Cwaniak” (1932), „Książka drużynowego zuchów” (1933) i „Krąg rady” (1935). Wszystkie one przynoszą odpowiedź na pytanie „Jak wychowywać małego człowieka przez zabawę?”

8. Również w latach trzydziestych Kamiński, zaproszony przez przewodniczącego ZHP (którym był wojewoda śląski Michał Grażyński) objął kierownictwo **szkoły instruktorów harcerskich** na Śląsku. W latach 1935-39 prowadził też prace nad tzw. **eksperymentem mikołowskim**, polegającym na tym by formy i metody pracy harcerskiej przenieść na teren szkoły podstawowej. Przebieg i efekty eksperymentu przedstawił w wydanej już po wojnie pracy „Nauczanie i wychowanie metodą harcerską” (1948), która potem po pewnych zmianach była wznowiona pod tytułem „Aktywizacja i uspołecznianie uczniów w szkole podstawowej” (1966).

9. W czasie wojny Aleksander Kamiński jako redaktor naczelny „Biuletynu Informacyjnego” był w gruncie rzeczy **wychowawcą młodych żołnierzy Armii Krajowej**, wśród których było wielu harcerzy. Kamiński starał się przygotować młodych czytelników do życia i pracy w przyszłej wolnej i demokratycznej Polsce. Wprowadził pojęcie demokracji "chorej" i "zdrowej", w ten sposób stawiając sprawę: "Są ustroje demokratyczne chore, ale są i zdrowe. Chorą była demokracja polska XVII i XVIII wieku. Choroba polegała na niezdolności do kompromisu..."

10. **Aktywne podejście do życia i odwaga** są najbardziej pożądanymi cechami Polaka, ale nie wyczerpują tych właściwości, które Kamiński uważa za niezbędne. Aktywność i odwaga opierać się winna na podstawie dwóch wartości: na demokratycznej wizji ładu społecznego przyszłej Polski i na świadomości ukształtowanych charakterach Polaków. Pisał: „O potędze państwa decyduje nie tylko ustrój, lecz głównie **charakter narodu**”.

11. Kamiński zbudował **fundament pod badania nad historią polskich związków młodzieży**. W 1971 r. na siedem lat przed śmiercią ukazała się jego książka pod tytułem „Analiza teoretyczna polskich związków młodzieży do połowy XIX wieku”. Książka ta stanowiła zwieńczenie wieloletniej pracy badawczej, której rezultaty ukazywały się stopniowo w następujących tomach „Prehistoria polskich związków młodzieży” (1959), „Polskie związki młodzieży 1804–1831” (1963) i „Polskie związki młodzieży 1831–1848” (1968). Tom „Analiza teoretyczna” stanowił podsumowanie tomów poprzednich. Rozważania tam zawarte ułatwiają zastanawianie się nad różnorodnymi przejawami zrzeszania się młodzieży także w czasach nam bliższych.

12. Szczególną domeną jego zainteresowań i refleksji była pedagogika społeczna czyli **ta gałąź pedagogiki, w obrębie której próbuje się zobaczyć jak otoczenie społeczne wpływa na człowieka i jak człowiek może przekształcać otoczenie społeczne**. Zagadnienia te omówione zostały w książce „Funkcje pedagogiki społecznej” (1972), publikacji, która mimo upływu lat i przemian społeczno politycznych w Polsce nie straciła aktualności.

13. Wyrazem najczęściej spotykanym w licznych — przedwojennych, okupacyjnych i powojennych — tekstach Aleksandra Kamińskiego jest „dzielność”. Słowo to rozumiał on tak, jak w starożytnej Grecji było pojmowane słowo „**arete**”. Wyraz ten „oznaczał równocześnie **cnotę i dzielność**...”. Kamiński uważał, że „dzielność jest fundamentem charakteru, a tylko ludzie z charakterem mogą zbudować lepszy świat”.

14. Aleksander Kamiński przez całe życie interesował się tym, jak tworzy się dzielność człowieka. Stosunkowo wcześniej uformował się w jego umyśle pewien obraz świata i ludzi: w obrazie tym zło bywa aktywne, ekspansywne, zaradne, a dobro bierne, niemrawe i bezradne. W całym oddziaływaniu wychowawczym Aleksandrowi Kamińskiemu chodziło o przewyciężenie tego schematu. **Pra- gnał, aby ci, którzy są moralni, dobrzy i mają czyste intencje, nauczyli się organizować, walczyć i pracować tak, by ich zasady i normy nie musiały przegrywać z agresywnym złem**. Ale dzielność sama w sobie byłaby jeszcze niewiele warta, gdyby nie towarzyszyła jej tolerancja.

15. Dzielność i tolerancja winny się, zdaniem Aleksandra Kamińskiego, przejawiać w pewnej swojej **strategii życia**. **Wyznacznikiem tej strategii jest stale poszukiwanie rozwiązań uwzględ-**

niających dwa postulatory: postulat niezłomności i postulat realizmu. Otóż Kamiński, mając bardzo zdecydowane przeświadczenie co do wartości, którym chciał służyć, łączył je z umiejętnością elastycznego podejścia do form, za pomocą których można tym wartościom dawać wyraz w konkretnych sytuacjach. W rezultacie tworzyło to styl życia, którego strategia była wyznaczona przez niezłomność wobec wartości, ale elastyczność wobec form narzuconych przez warunki. Aleksander Kamiński był człowiekiem, który mógł iść na kompromis, bo dobrze rozumiał, gdzie są granice ugody i czuł, gdzie kompromis jest niemożliwy.

16. Wyrazem tej strategii jest droga życiowa Aleksandra Kamińskiego w okresie między końcem wojny (1945) a śmiercią w 1978 roku. Zaraz po wojnie Kamiński, mimo mało entuzjastycznego nastawienia do Polski Ludowej, stara się w nowej rzeczywistości znaleźć ważne i potrzebne pola działalności społecznej, a do pracy na tych polach namawia młodych harcerzy osłabiając tym samym mocne wówczas wśród nich tendencje do konspirowania. Dwukrotnie próbuje oficjalnie wpłynąć na los harcerstwa zajmując w 1945 i w 1956 roku stanowisko we władzach organizacji, dwukrotnie też (w 1948 i w 1958) musi z bezpośredniej działalności harcerskiej rezygnować, pisze więc książki, które rozpowszechniają legendę walki harcerzy w czasie okupacji.

17. Wkrótce po wojnie Kamiński na Uniwersytecie Łódzkim podejmuje pracę naukową w zakresie pedagogiki. Gdy w okresie stalinizmu władze usuwają go z Uniwersytetu pisze prace historyczne na temat Jaćwingów. Gdy w połowie lat pięćdziesiątych może wrócić na uniwersytet od 1956 do lat siedemdziesiątych tworzy nowe gałęzie pedagogiki — pedagogikę społeczną i teorię związków młodzieży.

18. To działaniom i poglądom Aleksandra Kamińskiego w znacznym stopniu zawdzięczamy, że udało się aż do czasów niepodległej Rzeczypospolitej, czyli aż do 1989 roku, przenieść żywe najbardziej wartościowe idee ruchu harcerskiego.

26 IV 2010